

Curs en línia de Cooperació al Desenvolupament i Agenda 2030

Una Anàlisi Transversal
en un Món Desigual

1 Mòdul

Cooperació al desenvolupament:
introducció, conceptes, debats
i propostes de futur

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I IESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
/ COOPERACIÓ

Table of Contents

[Títol - Autoria](#)

[Crèdits](#)

[Sumari](#)

[1.1. Presentació](#)

[1.2. Objectius específics](#)

[1.3. Continguts](#)

[1.4. Referències bibliogràfiques](#)

[1.5. Bibliografia / Recursos](#)

[2.1. Presentació](#)

[2.2. Objectius específics](#)

[2.3. Continguts](#)

[2.4. Referències bibliogràfiques](#)

[2.5. Bibliografia / Recursos](#)

[3.1. Presentació](#)

[3.2. Objectius específics](#)

[3.3. Continguts](#)

[3.4. Referències bibliogràfiques](#)

[3.5. Bibliografia / Recursos](#)

[4.1. Presentació](#)

[4.2. Objectius específics](#)

[4.3. Continguts](#)

[4.4. Referències bibliogràfiques](#)

[4.5. Bibliografia / Recursos](#)

Una Anàlisi Transversal en un Món Desigual

Mòdul 1. Cooperació al desenvolupament: introducció, conceptes, debats i propostes de futur

**Autoria: Tamara Covelo, tècnica de projectes i de
participació**

Crèdits

© del text: Les autores, 2021

© de l'edició: Universitat de les Illes Balears,
2021

Primera edició: abril de 2021

Maquetació: Eva Barceló

Coordinació editorial: Joan Vives

Edició: Oficina de Cooperació al
Desenvolupament i Solidaritat (OCDS)

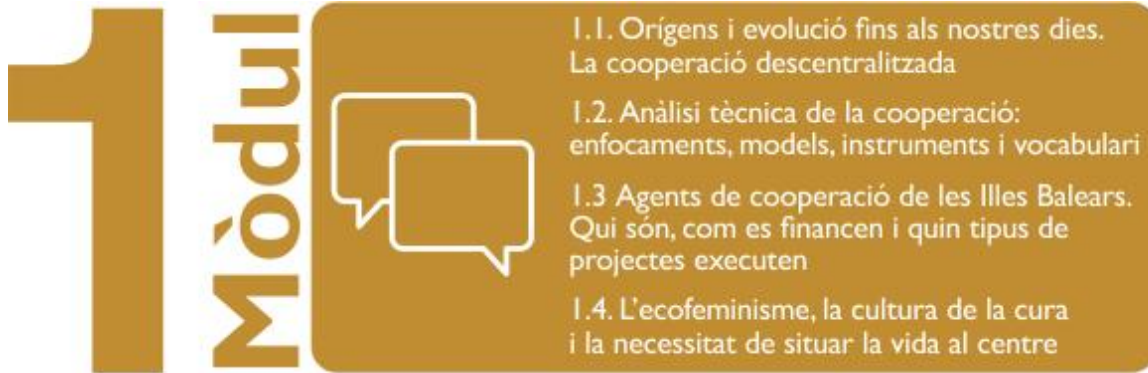
Campus universitari. Cas Jai. Cra. de
Valldemossa, km 7.5.

07122 Palma (Illes Balears)

<https://cooperacio.uib.cat>

Les autores es responsabilitzen dels continguts,
opinions, textos i imatges.

Sumari

1.1. Orígens i evolució fins als nostres dies. La cooperació descentralitzada

1. [Presentació.](#)
2. [Objectius específics](#)
3. [Continguts](#)
4. [Referències bibliogràfiques](#)
5. [Bibliografia / Recursos](#)

1.2. Anàlisi tècnica de la cooperació: enfocaments, models, instruments i vocabulari

1. [Presentació.](#)
2. [Objectius específics](#)
3. [Continguts](#)
4. [Referències bibliogràfiques](#)
5. [Bibliografia / Recursos](#)

1.3. Agents de cooperació de les Illes Balears. Qui són, com es financen i quin tipus de projectes executen

1. [Presentació.](#)
2. [Objectius específics](#)
3. [Continguts](#)
4. [Referències bibliogràfiques](#)
5. [Bibliografia / Recursos](#)

1.4. Una mirada envers un futur en crisi: reptes i narratives noves

1. [Presentació.](#)
2. [Objectius específics](#)
3. [Continguts](#)
4. [Referències bibliogràfiques](#)
5. [Bibliografia / Recursos](#)

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

1

I. Orígens i evolució fins als nostres dies. La cooperació descentralitzada

Presentació

La cooperació internacional al desenvolupament com a política pública ha estat tradicionalment abordada des d'un enfocament que subestima l'important valor de la història com a base per a la seva comprensió, que no pot ser deslligada del context polític, econòmic i social que va constituir el seu origen. De fet, sempre han estat els diferents paradigmes teòrics dels països hegemònics els que ens han explicat el concepte de desenvolupament i els que encara guien la seva evolució. I així, a poc a poc, s'ha anat construint l'imaginari i el relat de la cooperació al desenvolupament fins als nostres dies.

Avui, l'enfocament gira entorn d'un model descentralitzat que, encara que incorpora noves perspectives molt interessants que veurem al llarg d'aquest apartat i ens fan reflexionar, realment encara segueix apuntalant el sistema econòmic com l'origen de les desigualtats que pretén superar.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Objectius específics

Entendre l'evolució de la cooperació a través de la història com a imposició de la cultura hegemònica.

Reflexionar sobre el paper de la cooperació al desenvolupament com a eina d'estratègia de política exterior.

Donar a conèixer la cooperació descentralitzada amb els seus avantatges i inconvenients.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Continguts

La cooperació al desenvolupament: origen i evolució

La cooperació al desenvolupament, avui, és el resultat del sistema internacional geopolític i cultural del darrer segle. Neix com a política internacional en el context de la Segona Guerra Mundial i fins als nostres dies ha anat modificant la seva orientació adaptant-se a les transformacions d'un sistema econòmic i cultural internacional en constant evolució.

Els anys quaranta, dues fites varen marcar l'origen de la cooperació internacional al desenvolupament: la Segona Guerra Mundial i l'inici dels processos de descolonització. El 1945 Europa estava devastada, però l'economia dels Estats Units suposava el 80 per cent de les reserves d'or del món. En aquest context, va tenir una gran importància el Pla Marshall, de 1947, el qual alguns consideren la primera gran acció de cooperació internacional: 13 mil milions de dòlars que es varen orientar a modernitzar les indústries i alliberar les barreres al comerç entre els EUA i Europa Occidental. Encara que en realitat, si tenim en compte la guerra freda, és fàcil suposar que, a un nivell més estratègic, també es tractava d'instaurar noves formes de capitalisme a Europa evitant així l'auge del comunisme. Això va assegurar l'aliança de gran part d'Europa al bloc capitalista i va establir el sistema econòmic que perviu fins als nostres dies.

L'inici dels processos de descolonització, també els anys quaranta, suposa el naixement del terrible concepte de «Tercer Món». Aquest concepte encaixa perfectament en el relat de desigualtat i poder de la cosmovisió hegemònica de l'època, que encara avui ens costa superar. Com a exemple de com avui dia aquest plantejament de supremacia continua vigent, us recomanem que vegeu aquest [vídeo](#), que parla de com fins i tot el més bàsic i quotidià, com el mapa del món, ens trasllada aquestes idees.

En el context de la guerra freda, Àfrica, Àsia i Amèrica Llatina comencen a tenir importància geopolítica, no sols per al control dels blocs sinó com a origen fàcil i barat de matèries primeres per a l'Europa en reconstrucció dels anys cinquanta. Els Estats comencen a signar acords de «cooperació» amb les seves antigues colònies i, encara que aquestes primeres polítiques de desenvolupament s'orientaven principalment al comerç internacional i a canalitzar recursos, també podien ser de caràcter estratègic i militar. Un exemple pròxim en aquest sentit el tenim en la base naval de Rota, a Cadis. El 1953 es va signar un pacte mitjançant el qual es varen instal·lar en territori espanyol quatre bases militars estatunidenques a canvi d'ajuda econòmica i militar. Aquest acord va suposar la integració definitiva del règim franquista en el bloc occidental de la guerra freda després de la Guerra Civil.

Més enllà dels esdeveniments històrics, és important tenir en compte el context cultural de l'època i la seva fe absoluta en el creixement econòmic com a única via capaç de promoure el desenvolupament de la humanitat. En aquest context és fàcil entendre l'enfocament de les primeres polítiques de cooperació internacional, amb un únic objectiu: impulsar un procés de modernització sota aquest paradigma de desenvolupament. Aquests processos varen marcar també el futur dels models econòmics i culturals dels països emergents, sent una part central de les seves propostes d'evolució i constitució, fet que va definir la constitució del món tal com avui el coneixem.

Aquesta fe en el desenvolupament econòmic com a paradigma de les polítiques de cooperació encara perviu avui dia en algunes pràctiques internacionals. Es basa en les necessitats dels països dominants i, encara que pretén millorar la situació d'algunes comunitats, es duu a terme d'una manera profundament assistencial, sense tenir en compte les persones receptores i sense qüestionar el sistema sobre el qual se sosté.

No és fins a les dècades dels seixanta i setanta quan, des de les primeres organitzacions no governamentals de desenvolupament (ONGD), es comença a qüestionar aquesta cooperació assistencial i el seu paper com a sustentador de les relacions de dependència i desigualtat. La irrupció d'aquesta nova perspectiva al món de les ONGD va fer que moltes començassin a exigir canvis per superar aquest model de dependència, sorgís un nou enfocament entorn de la idea de la subordinació i s'articulassin els projectes al voltant de tres àmbits: la desigualtat, els drets humans i la sostenibilitat ambiental. Aquesta nova manera d'interpretar les relacions Nord-Sud conviu amb l'enfocament anterior en determinats programes internacionals i, encara que supera la seva visió assistencialista i de poder, es continua assentant en les bases d'un sistema dominant, capitalista i patriarcal.

Anys més tard, entrats els vuitanta, la caiguda de les economies socialistes consolida aquest sistema liberal com l'única alternativa econòmica i, des d'aquesta perspectiva, el desmantellament del sector públic, el mercat com a eix de tots els processos econòmics i la liberalització econòmica passen a constituir l'eix central de totes les doctrines sobre el desenvolupament, fet que dificulta encara més el sorgiment d'enfocaments discrepants amb aquesta visió hegemònica. Avui dia, aquests enfocaments continuen presents a les accions de cooperació i, encara que han anat incorporant nous conceptes per fer front als reptes dels problemes globals, segueixen sense respondre a les necessitats d'una humanitat cada vegada més en crisi.

Un d'aquests nous conceptes el trobam en la polèmica idea de desenvolupament humà sostenible (DHS), sobre el qual es vertebrava avui dia la cooperació. Aquest enfoc posava l'accent en un marc global de redistribució dels recursos, i tractava d'emmarcar els fluxos de cooperació en un esforç més ampli dirigit a assegurar un desenvolupament estable per al conjunt de la humanitat. El problema radica en el fet que tampoc no qüestionava el sistema marc de les desigualtats ni la idea de decreixement com a solució. Aquest paradigma el trobam materialitzat en la proposta de 2015, amb l'Agenda 2030.

Una altra de les qüestions clau que s'ha incorporat a la cosmovisió de la cooperació internacional al desenvolupament és el concepte local-global com a base per aconseguir que la cooperació sigui realment transformadora. Es tracta d'una nova proposta que pretén una reforma global, assumint que totes les desigualtats tenen un origen comú. El plantejament de base seria generar les condicions polítiques i institucionals que permetin construir un model realment transformador, democràtic i participatiu. És entorn d'aquesta idea de cooperació transformadora on es generen discursos més crítics que plantegen una cooperació al desenvolupament com a discurs cultural, que qüestionen el creixement, l'individualisme, el progrés i l'eficiència que han estat sempre presents en la nostra manera de fer cooperació, i s'evita imposar una visió hegemònica del món.

Aquest enfocament crític aposta per redefinir el concepte de desenvolupament: l'objectiu ja no pot ser el creixement il·limitat, sinó garantir l'accés global a béns essencials. Es tracta d'un enfocament alternatiu d'incidència social i política, que proposa un qüestionament al model hegemònic i a la seva perpetuació del sistema. Per posar-lo en marxa hem de comptar amb diverses aliances de la societat civil, com ara moviments socials i agents polítics, la qual cosa posa de manifest la necessitat d'actuar sobre contextos locals, on la confluència amb altres agents de la societat es torna accessible.

En aquest sentit, els contextos descentralitzats com el nostre adquireixen especial rellevància.

La cooperació descentralitzada

Aquest enfocament s'origina a principi de la dècada dels vuitanta, arran dels primers agermanaments de municipis espanyols amb altres d'Amèrica Llatina i de la República Sahrauí, i implica el naixement de nous agents descentralitzats representatius de la societat civil dels països receptors. El seu principal avantatge resideix a fomentar el paper actiu de la ciutadania i establir noves relacions entre iguals i l'aparició de nous agents amb capacitat d'acció per executar propostes.

La Constitució de 1978 recull la distribució descentralitzada de l'Estat espanyol, en la qual el poder es reparteix en cascada des de l'Estat central cap a les autonomies i les administracions locals. D'aquesta manera, les polítiques de cooperació també es descentralitzen amb especial rellevància a l'Estat espanyol, que presenta una trajectòria important i dècades de compromís de les administracions locals per la justícia social i la lluita contra la pobresa en diferents parts del món.

El fet de ressorgir dels enfocaments participatius i la necessitat d'actuar des de l'àmbit local propicien el protagonisme de la societat civil i estimulen la cerca de noves formes de relació entre la societat civil i les administracions públiques importants per al desenvolupament de la cooperació descentralitzada, que pretén que les bases vives de la societat participin en el context social i econòmic, tant local com dels països empobrits.

Aquest nou enfocament, complementari, com dèiem, a les formes tradicionals de la cooperació, es torna molt significatiu per a la transformació de la societat des de les seves bases. La seva proximitat a la ciutadania és el seu major avantatge comparatiu respecte a altres formes de cooperació. La seva major llibertat i autonomia respecte de les obligacions i compromisos quant a

política exterior i relacions internacionals permet a les administracions locals establir estratègies de cooperació centrades en el compliment dels objectius de solidaritat entre els pobles.

La manera habitual d'executar els pressuposts de la cooperació descentralitzada és a través dels agents de la cooperació al desenvolupament, sobretot les ONGD, ja que al voltant del 85 per cent d'aquests fons s'executen a través d'aquestes organitzacions. El fet de canalitzar la major part dels seus programes a través de les ONGD fa que s'enforteixi la societat civil i permet que s'assenti el teixit social. Aquesta és una característica del seu poder transformador quant a la sensibilització de la població i la baixa vinculació a interessos polítics o comercials.

No obstant això, aquest fet també pot suposar una excessiva dispersió en la destinació dels recursos, que es tradueix en menys visibilitat dels resultats, la qual cosa ha portat a crear, en algunes comunitats autònomes, agrupacions entre les entitats locals, majoritàriament ajuntaments, que han format el que es coneix com a Fons de Cooperació per al Desenvolupament. Aquestes entitats es creen amb l'objectiu de proporcionar una major coordinació de l'ajuda.

Resumint, els principals avantatges de la cooperació descentralitzada per a l'articulació de la transformació social són:

- Relació més horitzontal de col·laboració i treball amb els països i entitats sòcies.
- Promoció d'un model de governança fonamentada sobre la participació de la societat civil, reconeixement del dret a la participació des de l'àmbit local.
- Apropiació de la ciutadania en l'àmbit de les polítiques locals i apoderament perquè les persones siguin protagonistes de les seves pròpies transformacions.

- Sensibilització en relació amb la causa-efecte i el concepte de local-global.
- Protagonisme de les ONG implicades en el disseny i implementació d'una política de cooperació, més enllà dels interessos estratègics de l'acció exterior d'un govern central.
- Afavoreix les aliances entre agents mobilitzant els principals agents per a la transformació del territori.

Indiscutiblement, el finançament de les activitats de la societat civil, incloent-hi la cooperació per al desenvolupament, és una manera de mantenir un esperit viu de participació i apropiació de les polítiques públiques, indispensable per a la transformació social. Constitueix una manera de garantir un entorn que afavoreix que la ciutadania formi part del quefer democràtic.

La cooperació descentralitzada s'ha convertit en un eix clau per a la cooperació transformadora des d'una perspectiva local-global.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Referències bibliogràfiques

DOMÍNGUEZ, RAFAEL, I RODRÍGUEZ ALBOR, GUSTAVO. *Historia de la cooperación internacional desde una perspectiva crítica*. Barranquilla: Editorial Uniautónoma, 2017.

SERRANO OÑATE, MAITE. «Treinta años de la cooperación española: el papel de la sociedad civil». *Revista Española de Desarrollo y Cooperación*, 44 (2019): pàg. 57-64.
<https://www.ucm.es/iudesarrolloycooperacion/revista-espanola-de-desarrollo-y-cooperacion-1>

SOGGE, DAVID. *Los donantes se ayudan a sí mismos*. Madrid: Editorial 2015 y Más, 2015.

DOMÍNGUEZ, RAFAEL. «Dialéctica del origen, despliegue y climaterio del régimen internacional de la ayuda». *Revista de Economía Crítica*, 25 (2018): pàg. 76-104.

GODOY TAPIA, TERESA. «Cooperación descentralizada: impacto, autonomía y coordinación». *Revista Española de Desarrollo y Cooperación*, 44 (2019): pàg. 47-55.

LARRÚ, JOSÉ MARÍA. «[Cumplimientos e incumplimientos en la Cooperación española: un análisis comparado](#)». ARI, 21 (2019): pàg. 1-18.

NERÍN, GUSTAU. «Se deben crear alternativas al desarrollo». *El Nacional*, 18 de setembre de 2016

Coordinadora Estatal de Organizaciones para el Desarrollo. *Un nuevo sistema de cooperación para transformar el*

mundo. Madrid: [Coordinadora de Organizaciones para el Desarrollo](#), 2021.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Bibliografia / Recursos

[Diccionario del desarrollo](#). Una guia del coneixement com a poder

[Article](#) sobre desenvolupament, modernitat i colonialitat

[Diàlegs](#) de La Casa Encendida sobre desenvolupament

[Binta y la Gran Idea](#). Un curt

[Vídeos monogràfics](#). La batalla de l'economia..

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

1

2. Anàlisi tècnica de la cooperació: enfocaments, models, instruments i vocabulari

Presentació

Per entendre com funciona la cooperació al desenvolupament avui, és indispensable una anàlisi dels aspectes tècnics que la sostenen. Aquest apartat és un acostament a les qüestions tècniques més bàsiques i també una guia útil per entendre la seva complexitat.

Començarem per anomenar els documents marc dels quals partim per aprofundint després sobre els tres enfocaments en els quals es basa el model de cooperació actual: desigualtat, drets humans i sostenibilitat ambiental i les seves implicacions pràctiques, per presentar després les modalitats, els instruments i les implicacions d'un llenguatge tècnic i polític que s'ha convertit en una forma de comunicació pròpia i moltes vegades ens distancia de la resta de la ciutadania.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Objectius específics

Acostar-se als enfocaments transversals del model de cooperació vigent.

Conèixer-ne les modalitats i els instruments que la sostenen.

Analitzar el llenguatge propi de la cooperació i les seves implicacions.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Continguts

La rellevància dels marcs administratius

El marcat caràcter tècnic d'aquesta disciplina ve delimitat per una sèrie de documents que tenen la funció de definir les regles del joc: normatives, plans estratègics, àmbits de feina que acoten el marc en el qual ens trobam:

- Marc normatiu: en el cas de les Illes Balears, el marc normatiu actual és la Llei 8/2023, de 27 de març, de cooperació per a la transformació global, i el [Decret 15/2018](#)
- Marc administratiu: Pla Estratègic 2025-2030 de la Cooperació a les Illes Balears que marca el camí respecte a quin tipus de política de cooperació es defensa des de l'Administració.

Totes les qüestions tècniques, entre les quals es troben les referides en aquest apartat, depenen i es deriven d'aquest marc normatiu i delimiten com funciona i com es desenvolupen les polítiques de cooperació de cadascuna de les comunitats autònomes de l'Estat espanyol.

Començant ja pels continguts que consider més importants i que us serviran per entendre una mica millor el funcionament de la cooperació per al desenvolupament i connectant amb l'apartat anterior, cal recordar com l'origen de les primeres organitzacions de la societat civil els anys seixanta i setanta, formades majoritàriament, com dèiem, per persones professionals preocupades per les qüestions del desenvolupament, deriva cap a una nova perspectiva que supera la mirada assistencial de les primeres accions de cooperació internacional dels anys cinquanta i que es basa en tres enfocaments, els anomenats enfocaments transversals: drets humans, equitat de gènere i sostenibilitat ecològica.

Els enfocaments transversals

Encara que podeu trobar-ne d'altres, aquests tres són condició necessària per a qualsevol projecte de cooperació al desenvolupament. Sobre aquests enfocaments es vertebrava l'anàlisi de les realitats que configuraran les accions i projectes que es duran a terme. De la seva correcta aplicació depèn l'èxit d'una acció de cooperació, i constitueixen el marc general que determina el conjunt de les actuacions del procés.

Drets humans

Són aquelles condicions que tota persona té pel simple fet de ser-ho, i la seva anàlisi té com a propòsit analitzar les desigualtats, corregir les pràctiques discriminatòries i l'injust repartiment del poder. La seva motivació és posar l'ésser humà en el centre de l'acció de desenvolupament, en les dimensions social, cultural, econòmica i mediambiental. Constitueixen l'eix central de tot procés de disseny, implementació, seguiment i avaluació de les polítiques de cooperació.

La política pública de cooperació de les Illes Balears incorpora l'enfocament de drets humans en tot el projecte de manera

transversal, amb l'objectiu de protegir, promoure, respectar i garantir els drets humans de totes les persones.

Equitat de gènere

Amb aquest enfocament s'assumeix que les desigualtats de gènere i les múltiples violències contra les dones i nines són presents en totes les societats i que sense igualtat de gènere no hi ha possibilitat de desenvolupament. Aquesta perspectiva permet visibilitzar, reconèixer i analitzar les desigualtats de gènere per a l'anàlisi i la transformació de les desigualtats existents en les comunitats amb les quals treballam.

Sostenibilitat ecològica

En l'actual context de crisi climàtica, l'enfocament de sostenibilitat ecològica adquireix més rellevància. Suposa assumir que el progrés i desenvolupament d'un país pot produir una degradació del medi. L'adopció d'aquest enfocament significa que totes les accions que s'executin respectaran els recursos naturals, millorarà així la qualitat de vida de l'ésser humà i es protegiran les generacions presents i futures. Són precisament les regions amb més biodiversitat del planeta les que disposen d'un índex de desenvolupament humà mitjà i baix (l'índex de desenvolupament humà és un indicador del desenvolupament humà d'un país, elaborat per les Nacions Unides i calculat segons tres dimensions: una vida llarga i saludable, adquirir coneixements i gaudir d'un nivell de vida digne), qüestió que confronta amb el mateix concepte de desenvolupament. En aquest sentit, la comunitat científica preveu l'augment dels problemes que ja són greus, com la destrucció dels ecosistemes, la pèrdua de biodiversitat, la desertificació o el canvi climàtic, i com aquests desenvoluparan nous conflictes a mitjà termini.

Les actuacions que derivin de la cooperació internacional al desenvolupament han d'assegurar l'accés equitatiu per a totes les persones i les comunitats als recursos naturals, una bona gestió i

l'enfortiment de les capacitats de les poblacions més vulnerables en la governança ambiental.

Modalitats

En coherència amb els plans directors i altres normatives autonòmiques de les Illes Balears, ens referirem, com a modalitats de la cooperació, a la multilateral, la bilateral o la directa. Les administracions públiques poden fer cooperació directament amb altres administracions o entitats del Sud, o poden canalitzar-la a través de tercers.

La multilateral es refereix a la que és executada a través d'entitats supranacionals, com l'Organització de Nacions Unides (ONU) o el Fons Monetari Internacional (FMI), per esmentar-ne dues de les més conegudes. Aquestes entitats estan conformades per diversos països que treballen sobre objectius comuns en temes com la cultura, el comerç o la pau. Moltes vegades s'apel·la a l'ONU com a organisme competent per a la intervenció en conflictes internacionals i, encara que no entrarem aquí a analitzar aquest tipus d'entitats supranacionals, cal que hi hagi organismes internacionals més enllà dels interessos de les nacions particulars. En qualsevol cas, aquests han d'estar subjectes a un marc regulador i de control que ajudi en la resolució de conflictes que atempten contra els drets humans.

En el context de les Illes Balears coexisteixen sobretot les altres dues modalitats, la bilateral, com l'ajuda oficial al desenvolupament (AOD), executada mitjançant ONG o altres agents de cooperació locals. Són les iniciatives d'acció que duen a terme les entitats i que són finançades per l'Administració autonòmica mitjançant convocatòries o convenis. I la cooperació directa, que estableix una relació institucional amb administracions públiques descentralitzades de països empobrits, basada en l'intercanvi mutu de coneixements o el desenvolupament social i econòmic.

En coherència amb el context descentralitzat, la modalitat amb més rellevància és la bilateral, ja que suposa la major part de la despesa en cooperació al desenvolupament: entorn d'un 90 per cent del pressupost.

L'assignació dels recursos es fa normalment mitjançant les convocatòries públiques de subvenció, respectant els principis de concurrència, publicitat, transparència i igualtat d'oportunitats, reconeixent i enfortint el treball solidari i transformador que es fa des de les entitats, a més de facilitar i enfortir la participació i la diversificació d'actors de la societat civil.

Instrumentes

Denominam instruments a les eines a través de les quals l'ajuda es materialitza i executa. La cooperació al desenvolupament ha configurat diversos instruments per canalitzar els recursos dirigits a millorar les condicions de vida de la població del món. Amb la **cooperació econòmica** es financen tot tipus de projectes per millorar les condicions de comunitats del Sud, mitjançant les ajudes econòmiques en condicions no reemborsables.

La **cooperació tècnica** inclou qualsevol modalitat d'assistència dirigida a la formació i a la qualificació de recursos humans al país soci, així com accions de desenvolupament tecnològic. Fa referència a les mesures destinades a enfortir les capacitats individuals i organitzatives de les persones i les entitats receptores, amb la finalitat que aquestes siguin protagonistes de la millora de les condicions de vida de la seva població.

En l'àmbit de les Illes Balears, la cooperació tècnica es tradueix en el desplaçament de personal tècnic per dur a terme una transferència de coneixements al personal d'una institució, un organisme o una entitat sòcia, amb la identificació i demanda prèvies. Aquest desplaçament també es pot fer de manera inversa: l'Administració pot acollir professionals del país soci.

La formació, com a instrument fonamental per millorar la qualitat de la cooperació, cobra cada vegada més protagonisme en un context en el qual l'enfocament global-local està cada vegada més arrelat. Normalment es tracta d'accions formatives dedicades a capacitar i sensibilitzar la població.

Vocabulari

En relació amb el vocabulari, hi ha dues qüestions que m'agradaria emmarcar:

1. La primera fa referència al repte que tenim des de l'àmbit de la cooperació per arribar a la ciutadania, i com el llenguatge tècnic que hem introduït ens fa poc comprensibles per a la major part de la població. Els termes propis que habitualment utilitzam les ONGD formen part de la nostra idiosincràsia i els trobareu a tot arreu: en documents interns, als nostres projectes, a les campanyes de comunicació, etc. Encara que creiem que el repte que la nostra comunicació sigui més accessible i propera el tenim encara pendent i és responsabilitat exclusivament nostra, la realitat és que en les vostres futures col·laboracions us trobareu amb conceptes nous que us vindrà bé identificar. En la documentació d'aquest apartat trobareu enllaços a glossaris que faciliten la comprensió dels principals conceptes de la cooperació.

2. La segona qüestió que cal destacar és la reflexió entorn del mateix terme de desenvolupament i com a través d'aquest concepte es va construir un dels relats de la subjectivitat moderna occidental que es tradueix en quina és la forma correcta de desenvolupar-se. Aquest terme i els termes que s'hi relacionen (progrés, creixement, etc.) i el seu significat s'han incorporat com a part central i verídica del nostre sistema cultural, juntament amb altres categories com progrés o creixement. Tots aquests conceptes, derivats d'aquesta idea del desenvolupament, han construït un relat del món que ha impregnat les formes en què interpretam la realitat. A més, són les idees amb les quals s'han

articulat totes les narratives de la cooperació internacional. Per tot això és important desconstruir aquest llenguatge impregnat de connotacions colonials i de poder.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Referències bibliogràfiques

European NGO Confederation for Relief Development (CONCORD), [Sustainable economy jargon note](#) (CONCORD, 2020).

Direcció General de Cooperació de les Illes Balears. [Pla director 2020-2023](#) (Illes Balears: Direcció General de Cooperació, 2020).

Direcció General de Cooperació de les Illes Balears. [Pla anual 2020](#) (Illes Balears: Direcció General de Cooperació, 2020).

LARRÚ, JOSÉ MARÍA. «Los retos de los nuevos instrumentos de cooperación al desarrollo». *Estrategia Global: Revista de Relaciones Internacionales, Economía, Defensa y Tecnología*, 13 (2006): pàg. 32-37.

PÉREZ DAZA, ALICIA, I REY MARCOS, FRANCISCO. «La acción humanitaria en la AECID: orígenes e hitos en su evolución», [Revista Española de Desarrollo y Cooperación](#), 44 (2019): pàg. 175-189.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Bibliografia / Recursos

Guia de modalitats i instruments de l'ajuda oficial al desenvolupament

[Diccionari](#) de termes de cooperació d'Hegoa

[Vídeo](#) en clau d'humor sobre el vocabulari específic de la cooperació.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

1

3. Agents de cooperació de les Illes Balears. Qui són, com es financen i quin tipus de projectes executen

Presentació

Partirem de l'anàlisi del concepte d'ajut oficial al desenvolupament (AOD) per després plantejar una visió general dels actors que conviuen en l'ecosistema de la cooperació al desenvolupament del nostre voltant: Govern, administracions locals, fons insulars, Universitat i ONG, així com els tipus d'accions que duen a terme.

Profunditzarem en les ONGD, ja que són una part molt petita però molt visible de les accions de cooperació i de la gestió de l'ajut oficial al desenvolupament. Els tipus de projectes que desenvolupen, així com les seves fonts de finançament, estan sempre en revisió. En aquest apartat analitzarem alguns tipus d'ONG i les formes de finançament, amb els seus pros i contres.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Objectius específics

Situar els diferents agents en la cooperació al desenvolupament de les Illes Balears i el paper que fan.

Conèixer les diferències que hi ha entre les ONG que operen a les Illes Balears

Identificar els principals àmbits d'acció: cooperació internacional, acció humanitària i educació per a la transformació social.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Continguts

L'ajut oficial al desenvolupament

El panorama de la cooperació al desenvolupament és complex. Hi conviuen administracions i entitats públiques de diferent magnitud, amb una varietat d'actors públics i privats. En aquest apartat ens centrarem en el context de les Illes Balears. Si voleu indagar més enllà de les nostres illes, trobareu diferents enllaços en els quals podeu ampliar informació sobre com s'articula l'ajut oficial al desenvolupament (AOD) en l'àmbit nacional i internacional.

Què és l'AOD i quina diferència hi ha amb el que denominam cooperació al desenvolupament?

Ja que aquests dos conceptes els trobareu recurrentment, convé prestar-hi especial atenció.

L'AOD fou definit, els anys setanta, pel [Comitè d'Ajuda al Desenvolupament](#) (CAD) com la transferència financera o tècnica atorgada gratuïtament per organismes oficials (administracions estatals o locals, universitats, etc.) a certs països, amb l'objectiu de promoure-hi el benestar social i econòmic. És important determinar quan el finançament públic es fa en condicions de gratuïtat per especificar què és i què no és AOD, ja que també hi ha línies de crèdits en condicions que suposen una càrrega important per a qui els rep, com ocorre amb gran part dels

préstecs que concedeixen el Banc Mundial o el Fons Monetari Internacional.

La cooperació al desenvolupament comprendria el conjunt d'actuacions realitzades i finançades per actors públics i privats amb el propòsit de millorar la situació econòmica i social global i que compleixen el requisit de ser gratuïtes. L'AOD inclou els fons que els organismes oficials inverteixen per a aquesta cooperació al desenvolupament.

A les Balears, les administracions locals, com ajuntaments o consells insulars, ofereixen AOD, però a excepció de l'Ajuntament de Palma, amb una petita convocatòria pública anual de sensibilització, la resta dels municipis de les Illes Balears i els consells insulars canalitzen l'AOD a través d'entitats publicoprivades: els fons de cooperació.

El gruix de l'AOD de les Illes Balears és a l'àmbit autonòmic. L'organisme responsable de canalitzar-lo és la [Direcció General de Cooperació](#), adscrita a la Conselleria d'Afers Socials i Esports, amb un pressupost els darrers anys del voltant del 0,10% del total de la comunitat autònoma. Escàs, si considerem que les reclamacions històriques del sector fixen l'òptim en un 0,7% i els acords de legislatura es comprometen a aconseguir-ne un 0,5% l'any 2023.

Conceptes	2016	2017	2018	2019
Pressupost del Govern de les Illes Balears	4.240.896.698€	4.668.235.894€	5.008.809.100€	5.457.748.640€
Pressupostat per a AOD	4.151.466 €	4.688.183 €	5.271.116 €	6.036.099 €€
% d'AOD sobre el pressupost del Govern	0,10%	0,10%	0,11%	0,11%

Per comprendre més bé i per desglossar com s'executa l'AOD autonòmic, podeu consultar l'[anàlisi de la Coordinadora d'ONGD de les Illes Balears](#), on s'especifiquen les diferents partides en les quals es divideix. La característica més assenyalada és el fet que s'executa en un 90% en la modalitat de cooperació bilateral i en un 10% en projectes de cooperació directa.

Els agents

Els fons insulars de cooperació a les Balears: Fons Mallorca, Fons Menorca i Fons Pitiús

Aquests organismes publicoprivats denominats fons de cooperació canalitzen el 100% de l'AOD de la majoria dels ajuntaments, la totalitat de l'AOD dels consells insulars i el 15% del pressupost d'AOD autonòmic. Aquestes agrupacions són entitats sense ànim de lucre constituïdes com a instruments de coordinació i suport a la cooperació descentralitzada de les Illes, amb la intenció d'aglutinar els esforços que les institucions locals i autonòmiques destinen per a la solidaritat de les Balears amb els països empobrits.

La seva existència es fonamenta tant en la necessitat de coordinar l'acció de diferents instàncies com en la voluntat d'impulsar un model coherent de cooperació, i provenen de l'anàlisi i la reflexió sobre les primeres experiències de cooperació local, on es posen en evidència els punts febles de la cooperació descentralitzada (dispersió, atomització, manca de capacitat econòmica i tècnica, etc.). Com a resposta a aquestes limitacions, els fons constitueixen espais de coordinació que permeten superar l'adopció de models de cooperació contradictoris, dispersos o incoherents a l'àmbit autonòmic, però també permeten facilitar la feina de les administracions locals en aquest àmbit, evitar duplicitats, reduir despeses de gestió i assegurar la continuïtat dels projectes.

Les ONGD

S'anomenen organitzacions no governamentals de desenvolupament (ONGD) les entitats sense fins de lucre que tenen com a objectiu impulsar actuacions encaminades al desenvolupament de col·lectius o comunitats considerats empobrits. En general, estan conformades per ciutadanes i ciutadans que comparteixen una visió i missió comuna.

Al [registre d'ONG](#) de la Direcció General de Cooperació de les Illes Balears, hi trobem 51 entitats adscrites (l'any 2020). Figurar en aquest registre és condició indispensable per accedir a les subvencions públiques de la Direcció General de Cooperació. Algunes s'associen per organitzar-se i coordinar-se a través de la Coordinadora d'ONGD de les Illes Balears (CONGDIB), en la qual trobem més de [30 organitzacions](#) amb base social a les Illes. I, encara que pot haver-n'hi d'altres, tots dos poden ser una bona mostra del tipus d'organitzacions que podem trobar al nostre entorn.

Els anys cinquanta, era comú classificar-les com a confessionals (Càritas o Adra), amb caràcter benèfic i estil més assistencial; aconfessionals (Oxfam Intermón, Metges del Món), sorgides de les inquietuds de professionals implicats en la justícia

i la solidaritat internacional, i altres de vinculades a partits polítics i sindicats (Pau i Solidaritat, ISCOD, Sotermun).

Responent a la seva magnitud, tenim, d'una banda, les organitzacions de dimensions internacionals, com UNICEF, Oxfam Intermón, Amnistia Internacional o Greenpeace, entre altres. Són les més conegudes i les que duen a terme les campanyes socials i polítiques més reconegudes en l'àmbit internacional.

En un segon nivell trobem ONG d'àmbit estatal amb gran experiència en determinats camps professionals, com ara Metges del Món, Enginyeria sense Fronteres, Ajuda en Acció, Càritas o Amics de la Terra, per esmentar-ne algunes que tenim a prop. Tenen seus en moltes parts del territori nacional, i la seva alta especialització i estructura els permeten desenvolupar tota classe de projectes, de manera que tenen els recursos per poder accedir a més finançament.

Finalment tenim organitzacions més petites, amb seu en una o més de les nostres illes. Entitats locals que sorgeixen de la conscienciació de la població de les Illes per algun dels aspectes de la cooperació, com per exemple Thakhi Runa, S'Altra Senalla, Veïns sense Fronteres o Llevant en Marxa. Formen gran part del teixit social de la nostra comunitat i estan subjectes a molta inestabilitat i vulnerabilitat, ja que normalment depenen de subvencions públiques i del treball voluntari per sobreviure.

Universitats. Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS)

Les universitats exerceixen un paper molt rellevant com a agents de cooperació. A les Illes Balears tenim l'OCDS, a qui hem d'agrair la feina de difusió de la cooperació al desenvolupament entre la comunitat universitària a través dels seus programes de mobilitat internacional, de la sensibilització al voltant de l'Educació per al desenvolupament per una ciutadania global o de la formació, com és el cas d'aquest curs per a la divulgació d'aquest àmbit.

L'OCDS forma part de la xarxa de cooperació al desenvolupament de totes les universitats espanyoles, coordinada per l'Observatori de la Cooperació Universitària per al Desenvolupament (OCUD), que permet millorar la cooperació universitària, la creació d'activitats de formació, la identificació de necessitats específiques de la comunitat universitària per a l'elaboració d'estratègies conjuntes, etc. L'OCUD té com a objectiu facilitar l'intercanvi d'experiències entre universitats i contribueix a fer més visible el treball de les universitats en cooperació.

Cal destacar la feina de l'OCDS per treballar en xarxa i millorar la relació amb altres agents de la cooperació per aconseguir una cooperació més eficaç, i la seva aportació a través de l'elaboració de convocatòries on connecten la comunitat universitària amb altres agents, com ONGD i moviments socials i de defensa de la terra, sempre amb una perspectiva de potenciar el treball en xarxa i la innovació quant a temàtiques i metodologies.

Altres

Encara que en aquest apartat parlem dels principals agents de cooperació, convé tenir en compte que existeixen altres agents que també poden desenvolupar un paper en l'àmbit de la cooperació, és el cas de sindicats, fundacions privades de diversa índole, o fins i tot algunes empreses que han trobat en la cooperació una forma d'acció exterior. En el cas dels sindicats, la majoria canalitzen accions de cooperació a través d'ONGD pròpies. Tenim, així, Pau i Solidaritat, que depèn de Comissions Obreres, ISCOD, d'UGT, o, ja en un context purament de les Illes Balears, Ensenyants Solidaris, com a ONGD de l'STEI Intersindical. La cooperació sindical té com a principal objectiu reforçar la participació de les organitzacions sindicals en la construcció d'un model de desenvolupament democràtic i sostenible, especialment en un context de globalització creixent.

En el cas de les fundacions, tenim la [Fundació la Caixa](#), per exemple, amb convocatòries pròpies de cooperació internacional,

i, com a exemple de l'àmbit local, cal destacar Colonya Caixa Pollença, que, a través de l'[estalvi ètic](#), publica cada any una convocatòria de projectes de sensibilització destinada a enfortir el teixit social de les Illes.

Fonts de finançament

El finançament d'una ONGD és un dels pilars fonamentals que en garanteixen l'existència. Pot provenir de fons públics o privats, encara que la majoria es mantenen gràcies a una combinació d'ambdós. Cadascun té els seus pros i contres. L'objectiu d'aquest punt és entendre els avantatges i inconvenients de cadascuna d'aquestes fórmules.

Els fons públics provenen de convocatòries dels governs estatals, europeu, o de comunitats autònomes, ajuntaments o altres administracions públiques. Segons un [informe de l'ESADE](#), les ONGD espanyoles es financen en un 60 per cent a través de fons públics. El finançament públic comporta diversos inconvenients. El primer és que estan sotmeses a una avaluació constant a la qual cap altra institució pública està sotmesa, fet que les condemna a la burocratització i fiscalització i a la necessitat d'invertir un 40 per cent de l'energia en tasques d'administració. El segon és la inestabilitat i precarietat que pateixen en els canvis de cicles polítics.

El tipus de finançament privat és divers. Algunes de les procedències més comunes dels fons privats de les ONG són les següents:

- Les quotes de les persones que en són sòcies, que ofereixen una gran estabilitat econòmica, per la qual cosa els darrers anys podem veure algunes de les ONGD als carrers de moltes de les nostres ciutats, a la recerca de nous socis.
- L'apadrinament, que, encara que permet generar vincles entre persones i que els donants siguin partícips de com canvien el

món, parteix de la visió assistencial.

- Activitats de venda de productes o serveis com a productes de comerç just o marxandatge.
- Mecenatge i patrocini, a través dels quals les organitzacions gestionen la preparació d'esdeveniments, la compra i el transport de materials, etc.
- El finançament de projectes concrets a través de fundacions, obres socials o empreses, sovint vinculades a marques no tan solidàries.

A causa de l'auge de l'anomenada responsabilitat social corporativa, la col·laboració amb entitats privades va guanyant protagonisme.

Algunes ONG, amb la finalitat de mantenir autonomia de gestió i imparcialitat, eviten tant el finançament públic com la col·laboració amb empreses, és el cas d'Amnistia Internacional o Greenpeace, unes de les poques organitzacions finançades exclusivament gràcies a la generositat de les persones que en són sòcies i donants.

Tipus d'accions

Són les formes en què els agents de cooperació actuen i els tipus de projectes que executen. Encara que pot haver-n'hi d'altres, les més generalitzades són tres:

Cooperació internacional al desenvolupament

Es tracta d'un conjunt d'activitats, programades i adequades al context de les comunitats receptores, que tenen com a objectiu contribuir al desenvolupament i millorar la vida d'un col·lectiu vulnerable. Estan pensades per oferir eines i oportunitats a territoris sistemàticament empobrits i històricament situats en el

que actualment es denomina el Sud Global. Aquestes actuacions les realitzen actors públics i privats i responen a accions planificades i a una sèrie de criteris històrics, geogràfics o d'altra índole.

Els projectes de cooperació internacional al desenvolupament tenen com a objectiu contrarestar les desigualtats globals i, encara que pot tractar-se de qüestions més puntuals, com la construcció d'una infraestructura, normalment són processos llargs, que incideixen en les qüestions més sistèmiques. Són projectes molt reflexionats, que inclouen un conjunt d'aspectes amplis, amb l'objectiu de generar un augment en els índexs de desenvolupament. Per la seva naturalesa estructural, poden ser executats per qualsevol mena d'entitats, grans o petites, que coneguin la realitat de la comunitat receptora de l'ajuda i hi desenvolupin vincles.

Acció humanitària

Són aquelles accions destinades a les poblacions que sofreixen emergències humanitàries i responen a necessitats bàsiques i d'urgència: fam, salut, reconstrucció d'infraestructures, protecció de la infància i les poblacions desfavorides, construcció o sanejament de les xarxes d'aigua, construcció de xarxes de comunicació, etc.

Pot ser econòmica o material: donació de materials i equipaments o menjar de primera necessitat, o desplaçament de professionals que intervenen directament en el lloc. L'acció humanitària pot provenir de multitud d'agents, tant d'ONGD com d'Estats, organismes internacionals o empreses. Els darrers anys el sector humanitari ve afrontant cada vegada més crisis complexes de gran envergadura: desplaçaments massius i poblacions vulnerables atrapades en escenaris de conflicte amb moltes dificultats d'accés a necessitats bàsiques, són tan sols algunes de les situacions possibles. Algunes d'aquestes emergències s'han convertit en cròniques, com el cas del conflicte a Palestina.

Les característiques específiques i la necessitat de disposar d'una infraestructura sòlida que sigui capaç de respondre amb rapidesa i eficàcia en aquests casos, fa que es requereixi una certa estructura i recursos, fet que delimita molt la tipologia d'ONGD que estam preparades per fer-hi front. En el millor dels casos, requereixen la professionalització de les ONGD mèdiques.

El sistema humanitari ha evolucionat molt els darrers temps, però no fa falta recordar que ha estat concebut inicialment per respondre a desafiaments puntuals, no a les recurrents crisis humanitàries i sociosanitàries a què ja ens enfrontem avui. L'augment de la necessitat, més la situació de crisi en la qual ens trobem, és una tendència a l'alça que moltes vegades no es tradueix en un augment de fons que poder-hi plantar cara. Haurien de tenir més importància la reducció de riscos de desastre i la prevenció que pal·liar les conseqüències.

Educació per a la transformació social (EpTS)

L'Educació per al desenvolupament o Educació per a la transformació social és l'altre gran àmbit de la cooperació. La seva premissa de partida és la idea que, perquè la cooperació al desenvolupament tingui un impacte real i transformador, és necessari un compromís de la societat en conjunt. La cooperació ha d'incloure unes certes accions d'informació i sensibilització social que qüestionin els valors hegemònics de la nostra societat.

El seu objectiu és generar una ciutadania compromesa amb els valors de la solidaritat i corresponsabilitat alhora, per generar un teixit social sòlid i informat que qüestionin les pràctiques habituals de la pròpia vida.

Per la seva evolució, trobem diferents conceptes: Educació per al desenvolupament, Educació per a la ciutadania global, fins a arribar a l'Educació per a la transformació social d'avui. A l'origen, presentava un enfocament més assistencial, amb campanyes de recaptació de fons o altres activitats similars,

promogudes sobretot per organitzacions de caràcter més confessional.

La característica més arrelada a aquest nou enfocament és la idea de la perspectiva local-global i la necessitat d'una incidència política des de les entitats socials que impulsi la transformació del món en què vivim. Es tracta de reconèixer que la interdependència ens obliga a cercar un concepte de desenvolupament que valori molt més la dignitat de les persones i cultures que els grans indicadors macroeconòmics.

Per aconseguir aquests objectius, cal dissenyar estratègies i instruments idonis per transmetre els missatges de denúncia o solidaritat, així, els projectes d'Educació per a la transformació social són de diferent índole, des d'activitats formatives en centres d'educació formal, passant per espais oberts a la ciutadania en general fins a activitats més informals de conscienciació ciutadana, recollida de signatures o accions que intenten la mobilització ciutadana per a la incidència política, com aquesta proposta d'Oxfam Intermón, una iniciativa de pressió ciutadana per aconseguir que els ajuntaments no contractin empreses vinculades amb paradisos fiscals. O [aquesta altra](#), que és una plataforma impulsada per diverses entitats de la societat civil que pretén pressionar els partits polítics perquè les persones siguin al centre.

Per a la cooperació transformadora és fonamental entendre l'Educació per a la transformació social des d'una posició crítica sobre els models de cooperació, amb especial atenció a les accions d'incidència política. La transformació del món comença pels ciutadans i ciutadanes de tots els continents com a protagonistes del desenvolupament.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Referències bibliogràfiques

Coordinadora Estatal de Organizaciones para el Desarrollo (2019). [*Informe del Sector*](#). Madrid: Coordinadora Estatal de Organizaciones para el Desarrollo.

GAMBA ROMERO, ANA I ARIAS CAREAGA, SILVIA (2017). El papel de la universidad y la Cooperación Universitaria al Desarrollo en el nuevo escenario de la Agenda 2030. [*Revista Española de Desarrollo y Cooperación*](#), 41, 13-26.

HERNÁNDEZ TRISTÁN, RAFAEL (2019). Universidades y alianzas para el desarrollo: talento, innovación y generación de conocimiento al servicio de los ODS. [*Revista Española de Desarrollo y Cooperación*](#), 44, 35-46.

FUENTENEbro ALONSO, MARÍA (2017). Los retos de llevar ayuda humanitaria a la primera línea. [*Boletín IEEE*](#), 7.

LÓPEZ ROMERO, MARÍA ÁNGELES (2016). *Un columpio en el desierto: lecciones y paradojas sobre cooperación, desarrollo y utopía*. Madrid: PPC.

ZURBANO, MIKEL; GAINZA, XABIER; I BIDAURRATZAGA, EDUARDO (2014). [*Interrelación local-global en los procesos de Desarrollo Humano Local*](#). Bilbao: Hegoa.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Bibliografia / Recursos

Per entendre l'AOD: [Portal de transparencia y vigilancia de la cooperación española](#)

Per aprofundir en la història de l'AOD

Per aprofundir en la cooperació estatal: [Portal sobre cooperació española](#)

Per aprofundir en l'[ONU](#)

Per conèixer el que es fa a les Balears amb més detall: [Mapa de la cooperació de les Illes Balears](#)

Informació sobre els [fons de cooperació a l'Estat](#)

[Agencia Española de Cooperación al Desarrollo](#)

[Vídeo](#) en clau d'humor de la Plataforma Elkartasuna Eraldatuz, que planteja una reflexió crítica sobre el futur de la cooperació

Vídeo sobre l'enfocament global-local.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

1

4. Una mirada envers un futur en crisi: reptes i narratives noves

Presentació

La crisi sociosanitària dels darrers temps, així com els reptes socials, econòmics i ecològics que tenim al davant posen sobre la taula la necessitat de reforçar la mirada global de les polítiques de cooperació.

Això ens enfronta a la necessitat d'actuar dins aquest sistema cada vegada més globalitzat: la vulneració dels drets humans en la lluita pels recursos naturals, la necessitat que els governs legislin per posar la vida al centre i sensibilitzar la ciutadania per superar les mirades eurocentristes són alguns dels reptes que des de la cooperació al desenvolupament necessitem abordar amb urgència.

Les noves narratives proposen superar aquestes qüestions des de la creació d'aliances. Als nostres territoris, és prioritari confluïr amb altres agents de canvi. Més enllà, les propostes impliquen desconstruir el concepte de desenvolupament i compondre altres models de col·laboració.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Objectius específics

Entendre la importància de la cooperació internacional en un context de crisi global.

Identificar els principals reptes de la cooperació al desenvolupament des de l'àmbit local.

Conèixer propostes de futur per construir les noves narratives.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Continguts

Propostes per a una cooperació transformadora

La crisi sociosanitària actual ha posat en evidència les carències del nostre sistema dominant i, encara que ha colpejat amb més força les societats vulnerabilitzades, s'ha constatat la idea que des dels àmbits de la cooperació al desenvolupament fa temps que defensem: no hi ha problemes locals, sinó injustícies estructurals. Significa que necessitem abordar els reptes d'una manera global, posant en el centre la vida en totes les seves dimensions.

La proposta de les entitats és centrar-nos en l'enfocament de governança global per analitzar la consecució d'uns objectius sistèmics per a tothom. Aquesta realitat xoca de front amb les pressions globalitzadores i les crisis propiciades per unes institucions amb poques regles comunes. Creiem que és necessari establir una base teòrica adequada que orienti l'elaboració de polítiques públiques vinculants i d'acció col·lectiva global. Complexitat difícil d'abordar, ja que involucra les relacions internacionals i la macroeconomia. Mentrestant, la responsabilitat global sembla fàcilment eludible i qüestionable.

El problema sobretot radica en la regulació de les activitats de les empreses transnacionals que des de determinats organismes

de les Nacions Unides bloquegen sistemàticament l'elaboració d'instruments jurídics seriosos per regular el dret internacional sobre la base dels drets humans, per la qual cosa continua havent-hi una arquitectura d'impunitat corporativa que prioritza el benefici privat d'una petita minoria a l'interès general de les majories socials.

Les polítiques de cooperació no escapen d'aquesta dicotomia capital-vida, primer, perquè existeix una invasió i ocupació dels territoris per l'expansió global i la lluita pels recursos, i, després, perquè continuem entenent el benestar només a través de l'accés al salari, fet que ens fa reflexionar sobre la manera com el treball remunerat condiona els processos vitals, qüestions no precisament senzilles que són al centre dels reptes i les narratives de futur que veurem al llarg d'aquest apartat.

Repte 1: La coherència de polítiques

Independentment de l'important impacte positiu que des de la cooperació al desenvolupament es pugui plantejar, hi ha altres tipus de polítiques amb conseqüències en la vida de les persones i que es realitzen des de la política pública. Aquests impactes negatius que les polítiques públiques generen en l'esfera internacional és el que denominem com l'anticooperació.

En aquest sentit, la coherència de polítiques és una important eina que, utilitzada eficaçment, pot arribar a tenir efectes molt beneficiosos respecte als drets humans, l'equitat de gènere i la reducció de la pobresa. L'ajut oficial al desenvolupament (AOD), per si sol, no podrà transformar el món en què vivim, per això l'enfocament de coherència de polítiques per al desenvolupament proposa avaluar el conjunt d'accions que s'executen en tots els àmbits de l'Administració pública amb paràmetres de justícia social i respecte envers les persones.

S'incorpora per primera vegada els anys noranta, i des de llavors el concepte s'ha convertit en una de les reivindicacions més recurrents des de la cooperació transformadora, amb especial importància en contextos descentralitzats, on la visió des de l'àmbit local per treballar la coherència, per la seva proximitat amb l'Administració pública, és enorme.

Per avançar en el procés de coherència necessitem una clara voluntat política dels lideratges governamentals, d'una banda per emprendre l'anàlisi i la revisió de totes i cadascuna de les polítiques públiques, i de l'altra, per enfrontar-nos als conflictes d'interessos i canvis en les normatives. Només a través d'aquesta dimensió política es troba la capacitat de transformar la visió global del món.

L'anàlisi de les relacions de poder en els territoris i les possibilitats de modificar-les hauran de ser-hi presents com un criteri principal que necessitem posar sobre la taula, ja que han d'alinejar totes les seves polítiques amb els principis d'interdependència global, de sostenibilitat i de responsabilitat compartida en els quals es fonamenten els compromisos internacionals.

Perquè els governs descentralitzats puguin, per tant, complir amb el seu —cada vegada més gran— compromís amb el desenvolupament humà sostenible, no es poden concentrar únicament a fomentar programes i projectes de cooperació, sinó que hauran de revisar l'impacte de totes les seves polítiques per evitar l'anticooperació.

És fàcil trobar-ne exemples als nostres municipis: la manca de compra pública responsable per part dels ajuntaments en tant que no s'adquireixen béns i serveis d'àmbit local o que en alguns casos els contractes d'obra pública es duen a terme amb grans empreses que tributen en paradisos fiscals, entre d'altres, encara que les seves campanyes conviden la ciutadania a ser responsables en aquest sentit, la qual cosa evidencia una manca de coherència.

Un exemple actual en relació amb l'Estat espanyol el trobem en el complex hidroelèctric Renace, a Guatemala, propietat del sempre controvertit Florentino Pérez. Segons l'informe de Greenpeace «[Justicia para las personas y el planeta](#)», a més de les manques del procediment d'avaluació ambiental i de consulta als pobles indígenes, el projecte ha produït danys ambientals significatius i l'empresonament de Bernardo Caal, líder comunitari que ha encapçalat les protestes contra la infraestructura. Tot això, mentre, segons el [darrer informe de la Coordinadora Estatal d'ONGD](#), l'Estat espanyol va invertir, el 2018, més de 32 milions d'euros en 246 projectes, molts dels quals relacionats amb el dret a l'aigua de les comunitats indígenes.

El que demanem des de les ONG és que els Estats, per a les licitacions i subvencions públiques, n'exclouin les empreses que vulnerin drets humans o ambientals. Pensem que la contractació pública en àrees com el comerç, les infraestructures, l'educació, l'agricultura, la compra pública, etc., no pot canalitzar-se a través d'empreses amb valors contraris a la cooperació.

Repte 2: Superar l'eurocentrisme

L'eurocentrisme, com altres estructures de poder, no pot ser dissociat de la nostra cultura i impregna tots els àmbits de la nostra vida.

Històricament, els avantatges per als països enriquets s'han aconseguit a costa d'altres cultures, sempre justificant-se amb paradigmes o normes ètiques inventades pels mateixos països amb privilegis. D'aquesta manera, l'eurocentrisme s'ha convertit en una tradició intel·lectual, un mètode d'anàlisi de les cultures, amb la idea hegemònica de superioritat. Aquest biaix ha de ser analitzat i estar en constant revisió, ja que no sols distorsiona la realitat, sinó que ignora les tradicions de la resta de cultures, que es veuen forçades a ser una còpia de la nostra. La modernitat es va constituir com una part d'aquest patró de poder, i alhora va

emergir un sistema de producció i control dependent de les exigències del capitalisme i de la necessitat dels països colonitzadors de perpetuar la seva dominació per obtenir beneficis.

Aquesta imposició cultural va actuar com un mirall per als països emergents, de manera que va obstruir l'evolució de les seves pròpies perspectives històriques i culturals. La idea de desenvolupament que conforma el relat de les polítiques de cooperació és una de les filles predilectes d'aquest procés històric de modernització.

Qualsevol persona interessada a treballar amb població migrada o col·laborar en algun projecte al nostre àmbit, té la responsabilitat de desenvolupar una mirada crítica que eviti caure en eurocentrismes.

Aquesta mirada de «salvador blanc» està explicada molt bé en aquest [vídeo](#) i en els comptes d'Instagram [@nowhitesaviors](#) o [@barbiesavior](#), que, amb diferents enfocaments, denuncien la mirada eurocèntrica i ens animen a fer-hi una reflexió.

Noves narratives de futur

Aquesta permanent crisi civilitzadora com a màxim exponent en la pandèmia mundial dels darrers temps, porta un inevitable qüestionament del model de societat global, i la cooperació internacional no és aliena a aquest qüestionament. Necessitem desenvolupar una mirada crítica que ens permeti avaluar la nostra capacitat d'adaptació a contextos de crisi i el nostre impacte en les problemàtiques estructurals, la coherència de les nostres accions i l'adequació de les nostres intervencions.

En definitiva, analitzar si aportam solucions o, al contrari, contribuïm a aprofundir els greus assumptes globals. No obstant això, la falta d'interès a plantejar polítiques públiques valentes per part de les administracions i la precarització i desbordament al

qual estem sotmeses les ONG i la falta de consens sobre un model realment transformador de cooperació internacional, fan que ens vegem desbordades i incapaces de plantejar un consens sobre la cooperació del futur.

Malgrat tot, sí que existeixen uns certs acords, sobretot per part de les ONGD, que ens indiquen el camí a seguir. Noves narratives que ens donen una pista sobre quina mena de cooperació al desenvolupament necessitem.

L'aliança amb altres agents com a forma d'acció col·lectiva i eina clau per ampliar la democràcia i els nous imaginaris n'és una. Qualsevol política pública amb pretensions transformadores no pot ser aliena a aquesta realitat.

A pesar que, des dels moviments socials, es genera una forta crítica al concepte de desenvolupament tradicional des d'enfocaments alternatius com la sostenibilitat de la vida, la defensa de la diversitat, la protecció del col·lectiu i de la comunitat, la democràcia participativa, entre altres, l'aposta per l'aliança entre cooperació internacional i moviments socials suposa una regeneració integral i planteja una revisió completa de les nostres referències.

La cooperació transformadora en aliança amb els moviments socials

L'enfocament parteix de la idea de desacord dels moviments socials amb l'estructura de cooperació tradicional, que neix dels interessos dels països enriquits i rebutja les anàlisis radicals de l'origen i les desigualtats globals de la riquesa. Els moviments socials, entesos com a estructures més flexibles i transformadores, són una font d'inspiració. La cerca d'aliances amb ells és un dels temes estrella quan parlem de cooperació transformadora, ja que ningú, per si sol, no pot generar el canvi. L'aliança és una necessitat.

El grup de recerca sobre cooperació crítica i moviments socials de l'Institut Hegoa, del País Basc, recull, en un estudi que trobareu a la bibliografia, anomenat *Manual de implementación de la agenda alternativa de solidaridad internacionalista*,¹ reflexions molt interessants sobre el que hauria de ser la nova agenda de solidaritat internacional. L'estudi posa l'accent en algunes qüestions pràctiques que des dels àmbits de cooperació al desenvolupament necessitem abordar, sobretot basades en l'enfortiment dels subjectes i les aliances entre agents transformadors:

1. Transcendir la lluita contra la pobresa per centrar-se en la superació de les subordinacions i asimetries globals. Fixar-se en la pobresa és posar el focus en les conseqüències, quan allò realment transformador seria incidir en les causes estructurals que la generen, que són les estructures que la produeixen. Aquest canvi de focus ens ajudarà a seleccionar diferents objectius i agents clau en els nostres projectes de cooperació.

2. Reforçar la línia d'incidència política, fet que passa per una priorització de les capacitats de les persones perquè puguin combatre els sistemes de dominació.

3. Alliberar-se de la dicotomia Nord-Sud per plantejar un model de societat global, posant el focus en el fet que ens hem d'ajuntar per possibilitar una veritable transformació i proposant com a principi la solidaritat internacional, obrint-nos a aliances que també es configuren en sentit Nord-Nord o Sud-Sud, per afavorir més eficaçment la reducció de les subordinacions i les asimetries globals.

4. Reformular els àmbits de la cooperació per al desenvolupament i l'Educació per a la transformació social (EpTS). Aquesta separació segueix basada en aquesta dicotomia Nord-Sud, i es planteja un únic àmbit d'acció que prioritzi l'enfortiment i aliança de subjectes on interactuïn agents de diversa procedència.

5. Construcció d'espais plurals en els quals els agents institucionals i socials tinguin la capacitat de prendre decisions sobre qüestions estratègiques, i on el diàleg polític no sols sigui deliberatiu sinó també estratègic.

6. La lògica burocràtica actual és aliena a la realitat dels processos emancipadors i emfatitza el caràcter tecnocràtic i fiscalitzador de la relació entre agents. És prioritari generar una mirada profunda en les maneres de posar en pràctica la solidaritat internacional.

Aquestes propostes van en la línia d'enfortir el caràcter polític i generar ciutadania i pensament crític d'acord amb el marc d'una cooperació transformadora, prenent aquests elements com una proposta de mínims capaç de portar els models de cooperació actuals al següent nivell, en el qual el centre siguin els subjectes i territoris. Aquests plantejaments faciliten el necessari debat sobre la identitat de cooperació des d'una mirada més àmplia.

Sumak kawsay: una aposta per aprendre d'altres realitats

El concepte de desenvolupament tal com el coneixem forma part de la construcció del món que, des dels països dominants, s'ha estès a la resta del planeta. Respon a una construcció del món amb marcat caràcter capitalista, i no és d'estranyar que en les darreres dècades, a mesura que la defensa del territori i el dret de la pròpia veu es fa més forta, aquest concepte es posi en qüestió des de diferents cosmovisions d'aquí i d'allà.

Des d'enfocaments culturals sistemàticament oposats als nostres, han de sorgir propostes pròpies. Un exemple el tenim en alternatives com el «decreixement», proposta sortida dels països enriquits i amb sentit en aquest mateix context, on es consumeixen enormes nivells d'energia i matèries primeres, i que respon a un sistema econòmic clarament associat al

malbaratament. A Amèrica Llatina, encara que existeixen sectors amb un consum exagerat, és necessari que altres es desenvolupin, fins i tot des del punt de vista econòmic: cobertura de sistemes de salut, centres educatius, previsió social, etc.

En el context d'Amèrica Llatina és necessari identificar aquells processos que haurien de ser reduïts, però també els sectors que han de seguir les lògiques de desenvolupament ja superades per les comunitats enriquides.

Es recuperen idees tradicionals, com el cas de «la vida plena» (sumak kawsay) de les cultures andines, una expressió quítxua referida a una visió ancestral de la vida que s'ha recuperat com a proposta política, cultural i social en contraposició als enfocaments de desenvolupament imposats.

Una proposta per respondre a la conjuntura específica d'Amèrica Llatina, que reformula el concepte de desenvolupament a un nivell teòric però també pràctic, tractant d'escapar de la perspectiva colonial convencional per generar una nova mirada sobre la societat, les seves interaccions productives i el pes que els aspectes ambientals tenen en cada comunitat.

«La vida plena» suposa la consecució d'una vida digna, del dret a estimar, de la pau i l'harmonia amb la naturalesa i la defensa de la cultura, però també que les oportunitats per als individus s'ampliïn d'una manera diferent de com ho han fet a la societat hegemònica occidental.

En definitiva, una proposta amb origen indígena de connexió amb la vida que es planteja acollir les diferents realitats per generar un concepte global per al qual serà necessari un fort compromís de les polítiques públiques.

---

¹ Fernández Ortiz de Zárate, Gonzalo (2015). Cooperación vasca y movimientos sociales. Manual de implementación de la agenda alternativa de solidaridad internacionalista. Bilbao: Universidad del País Vasco.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Referències bibliogràfiques

Coordinadora Estatal de Organizaciones para el Desarrollo (2019). [*El Índice de Coherencia de Políticas para el Desarrollo Sostenible: Una herramienta para mirar y orientar al mundo en la senda del desarrollo humano y sostenible.*](#) Madrid: Coordinadora Estatal de Organizaciones para el Desarrollo.

ICPDS. [*La alternativa al PIB.*](#)

GÓMEZ GIL, CARLOS. ¿A quién y dónde va la ayuda al desarrollo? *El País*, 7 d'octubre de 2020.

Coordinadora Estatal de Organizaciones para el Desarrollo (2021). [*Un nuevo sistema de cooperación para transformar el mundo.*](#) Madrid: Coordinadora Estatal de Organizaciones para el Desarrollo.

GÓMEZ GIL, CARLOS (2020). *Debates y controversias en la cooperación al desarrollo*. 1a ed. Universitat d'Alacant.

FERNÁNDEZ ORTIZ DE ZÁRATE, GONZALO (2015). *Cooperación Vasca y movimientos sociales. Manual de implementación de la agenda alternativa de solidaridad internacionalista*. Bilbao: Universidad del País Vasco.

GUDYNAS, EDUARDO, I ACOSTA ALBERTO (2011). El Buen Vivir o la disolución de la idea del progreso. A: *La medición del progreso y del bienestar*, coordinat per Mariano Rojas, 103-110. México: Foro Consultivo Científico y Tecnológico,.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Bibliografia / Recursos

Per saber-ne més sobre els tractats de [comerç i inversió](#)

[Vídeo](#) sobre el poder de les multinacionals

[Vídeo](#): Reequilibrar els territoris: construir comunitats sostenibles i inclusives. Trobades a La Casa Encendida

[Debat](#) electoral sobre cooperació per al desenvolupament

[Blog](#) molt recomanable sobre cooperació.